

Teleki Krisztina

Sain noyon xan kolostorvárosa

A sárgasüveges tanok terjedése és a mongol buddhizmus 17. században kezdődő virágkora után a Mongólia területén álló mintegy ezer kolostort és gyülekezetet a szocializmus kezdetén, 1937–38-ban lerombolták. A kolostorok többségéről nem maradt fenn történelmi adat. A cikk szerzője kutatótársával, Majer Zsuzsával idős szerzetesekkel készített interjúkat 2005-től, illetve Ulánbátor egykori és mai szentélyeinek történetét vizsgálta. Az általuk kidolgozott módszertan alapján 2007-ben országos kolostordokumentáló projekt indult, hogy a lerombolt és jelenleg működő kolostorok történetét feltárja.¹ Jelen cikk a 2007-es terepmunka, három idős szerzetes visszaemlékezése és napjainkban megjelent írott források alapján mutatja be az egyik jelentős mongol Gelukpa kolostor, Sain noyon xan kolostorának történetét, hogy magyar nyelven szemléltesse, mi maradt mára az egyes mongol kolostorok hagyományaiból, milyen forrásokra építkезhetünk a kolostorok történetének feltárásakor.

A mandzsu időszakban (1691–1911) a nyugati, ojrát területek kivételével a mai Mongólia csaknem egészét négy halha megye alkotta (*aimag*), melyek zászlókra oszlottak (*xošū*). A négy megye élén egy-egy halha főnemes állt. Egyikük volt Sain noyon xan. Az Ongi-folyó partján elterülő, 1666-ban alapult „lámafalut” elsősorban szerzetesek lakták, de világiak és kínai kereskedők is megtelepedtek körülötte, sőt 1906-ban a 13. dalai láma is megfordult itt. Alább, az idős szerzetesek szinte szóról szóra fordított visszaemlékezéseiből kirajzolódnak a kolostor szentélyei, 20. század eleji virágzó élete és a környező kisebb-nagyobb gyülekezetek.² A kolostor helyén ma Öwörxangai

¹ Részleteit lásd www.mongoliantemples.org.

² Jelen cikk interjúinak nagy részét a szerző Majer Zsuzsával közösen készítette; az Uyanga járásbeli megfigyelések az Arts Council of Mongolia 2007-es kolostordokumentáló projektjének keretében közösen végzett háromhónapos kutatás eredményei. A szerző Sain noyon xan kolostorvárosa című előadása 2009-ben az Orientalista Napon hangzott el. Jelen cikk a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

megye Uyanga járásközpontja áll; a kolostornak szinte nyoma sincs. A fél évszázados vallási elnyomás után az 1990-es rendszerváltáskor az egykori, addigra idős szerzetesek újjáépítették a kolostor egyik szentélyét, melynek a régi kolostor tibeti nevét adták (Gandancemplen, tib. dga’-ldan tshe-phel-gling, ‘örömteli, életet hosszabbító kolostor’).³ A cikk a kolostor 20. század eleji állapotáról, történetéről tudható adatokat közli, illetve a kolostorok történetéhez használható forrástípusokat, a mongol kolostorok általános jellemzőit szemlélteti.

Az egykori Sain noyonī xošū és a mai Uyanga járás

Öwörxangai megye atlasza szerint⁴ a Sain noyonī xošū (‘a Jó nemes zászló-alja’) története 1655-ig nyúlik vissza, amikor Tüšēt xan alárendeltjei közül Tümenxan Sain noyon (1558–1640) fiának, Danjan szerzetesnek alárendelt népet és területet különített el (*šaw’*), melyet Sain noyonī xošūnak neveztek el, s ezzel létrejött Tüšēt xan aimag nyolcadik zászlóalja. Ennek területét a mandzsú uralom alatt részekre szabdalták, így 1691-ben létrejött a kisebb területű Sain noyonī xošū, az Axai beisīn xošū és a Yost beilīn xošū, majd 1696-ban a Jorigt güngīn xošū, 1707-ben az Üijen wangīn xošū, 1737-ben az Erdene bandid xutagtīn šaw’, majd 1826-ban az Erdene mergen noyon

³ Egyes mongol kolostorok angol nyelvű leírását lásd Majer 2012a, Majer 2012b, Majer 2013, Teleki 2012, www.mongoliantemples.org. Mivel Sain noyon xan kolostorvárosának virágzása, lerombolása és újjáélesztése méltán példázza Mongólia jelentős kolostorainak történetét, a cikknek nem célja állítások megfogalmazása és érvek felsorakoztatása; csupán egy mongol kolostor jellemzőit közli, hogy az egyes kolostorokról magyar nyelven hozzáférhető adatokat gyarapítsa. A cikk viselhetné a „Kolostorváros az Ongi-folyó partján; kísérlet egy elpusztított buddhista közösség életének és környezetének rekonstrukciójára” címet, ám mivel a cikk leíró és nem feltáró jellegű, a Sain noyon xan kolostorvárosa (Sain noyonī xūrē) címet kapta, melyen a kolostor széles körben ismert Mongóliában. A cikk számos mongol kifejezést tartalmaz, hogy a későbbiekben a szakirodalom feldolgozását lehetővé tegye. A tibeti eredetű mongol buddhista szavaknak a kutatás jelen állásában megfejtetlen eredetijét a cikkben kérdőjel (?) jelöli. A buddhista terminológiához, szertartások jellemzőihez lásd továbbá www.mongoliantemples.org, Majer 2009, Teleki 2012, Birtalan et al. 2015.

⁴ Ičinnorow et al. 2002: 275–276.

xutagtın šaw’ terület.⁵ 1725-ben Sain noyon xan kiválva Tüšet xan aimag igazgatása alól létrehozta a Sain noyon xan aimagot, így az ország területét felosztó halha megyék száma elérte a végleges négyet (Tüšet xan aimag, Jasagt xan aimag, Secen xan aimag, Sain noyon xan aimag). Sain noyon xan aimag központi területe a Sain noyonī xošū maradt, mely az aimag területén belül nagy befolyásra tett szert.⁶ A *xošū* területe Ix xamjlaga (‘nagy szolganép’), Baga xamjlaga (‘kis szolganép’), Gol sum (‘fő járás’), Ix barūn sum (‘nagy nyugati járás’), Baga barūn sum (‘kis nyugati járás’), Jūn sum (‘keleti járás’) és Xondogo sum⁷ területi, szervezeti egységekből állt. A *xošū* a mai Öwörxangai megye Uyanga, Bat-Ölzī, Bogd, Barūnbayan-Ulān, Narīntēl, Xairxandulān járásának egész területét, valamint Gučin-us járás nyugati részét foglalta magában. Központja az Ongi-folyó partján álló „kolostorváros” (*xiirē*),⁸ a Sain noyon xanī xošū xiirē volt, mely a mai Uyanga járásközpont helyén állt az 1937-es kolostorrombolásig.⁹ A kolostor 1923-ig a Sain noyonī xošū és a Sain noyon xanī aimag központja volt.¹⁰ Bár e kolostor a Sain noyon xanak székhelye volt, fontos megjegyezni hogy a megye ügyeiben nem a Sain noyon xan döntött egyedül: a döntéseket a Cecerlegben (mai Arxangai megye) évente összeülő megyegyűlés hozta (*čūlgan*).¹¹

Öwörxangai megye atlasza részletesen szól Uyanga járásról (*sum*), mely 1931-ben jött létre 313 936 hektárnyi területen, s melynek központja, Uyanga az egykori kolostor romjaira épült a fővárostól 492 km-re, Arwaixēr megye-központtól 61 km-re.¹² A Xangai-hegység előterében fekvő járás hegyekben,

⁵ Az egy-egy magas rangú szerzetes mellé rendelt területet és lakosait *šaw’*-nak (‘tanítvány, alárendelt’) nevezzük.

⁶ Az *aimag* területe 1725-ben 24 *xošū*ból és 8 *šaw’* területből, azaz összesen 32 részből állt. 1918-ban a *xošū* területén 2200 család, azaz mintegy 10600 fő élt (Banjragč 1998: 83).

⁷ *Xondogo*: lóállás kifeszített kötele, melyhez a kötőféket kötik.

⁸ A *xiirē* népes, általában körülkerítetlen kolostor neve, melynek közepén álltak a szentélyek, s a szerzetesi lakosság körülöttük lakott.

⁹ A kolostorváros egykori orvosi iskolájának koordinátája: É: 46°27.507’, K: 102°17.469’, 1990 m.

¹⁰ A közigazgatási területek nevei 1923-ban, majd 1931-ben változtak, így az egykori Sain noyon xan aimag (1725–1923) később Cecerleg Mandal ül aimag lett (1923–1931), majd 1931-ben létrejöttek területén a mai megyék: Öwörxangai aimag, Arxangai aimag és a többi.

¹¹ Részletesen lásd Sonomdagwa 1961: 50, 55, 58.

¹² Ičinnorow et al. 2002: 272–281. 2001-ben lakossága 7649 fő volt, állatállománya ma 135 000.

vizekben, kulturális örökségben gazdag.¹³ Országszerte híres aranyáról,¹⁴ ásványkincseiről, jaktejéről és sajátos díszítő elemeiről. Északon az Ongi-folyó,¹⁵ nyugaton a Ĵargalant, az Urd Böröljūt és a Bat xān ũl vonulata, délen a Xan Xögšin-hegy határolja, melyen a régi őrhely, a Xarŭlīn Šiwē owō áll. A mai járásközpontban alig emlékeztet valami az egykori kolostorra, melynek szentélyeit az 1930-as évek végén egytől egyig lerombolták.

Sain noyon xan, T. Namnansüren (1878–1919), a kolostor utolsó híres nemese

A Sain noyon xanokról szóló közreadott forrás kevés, a levéltári adatok kiadatlanok, a kérdezett szerzetesek Namnansürent 1919-ben bekövetkezett halála miatt már nem ismerték.¹⁶ Tögs-Očirīn Namnansüren (vagy Širindambīn Namnansüren) volt az utolsó híres Sain noyon xan, egyben Borĵigin nemzetségbeli sarj, azaz Dzsingisz kán leszármazottja. Namnansüren Mongólia első miniszterelnökeként közismert (1912–1919).¹⁷ 1878-ban született Sain noyon xan, Tögs-Očir második fiaként.¹⁸ Apja 1896-ban bekövetkezett halála után lépett helyébe, majd 1897-ben alherceg (*xošoi čin wan*), a közigazgatási egységet irányító zászlósúr (*xošū jaxirax jasag*), a megye élén álló

¹³ Számos türk kori emlék (*Ongīn türeg bičes*, *Öwörxangai türeg bičes*, *Türegīn tamgan xöšö*, *Ongīn golīn dursgal*), régi temetkezési (*On'tol'tīn xiinnü bulš*) és emlékhely, azaz *xirgisīl'r/xeregsīl'r* (*Bitūl'tīn dursgal*, *Jīl'n Ĵargalantīn am*, *Öndör xirgisīl'r*), a 12. századból Arslan kán egykori városának maradványa (*Arslan xānī xoffīn tūr* vagy *Olon sümīn xöl*), valamint Jūn (e) rēt (*Xiunx taxix*) találhatóak itt (Maidar 1970: 24).

¹⁴ Az uyangai aranybányákról Mette High végzett antropológiai kutatásokat.

¹⁵ A 435 km hosszú Ongīn gol a Xangai délnyugati vonulatából ered. Nevét az *Ongi čulūr*ól, az Uyanga járásközponttól 5 km-re északnyugatra, Gūntīn garam nevű helyen álló 60x70 cm-es *ongi* ('szerszámon a nyelet befogadó lyuk, köpű') formájú kőről kapta. Az Öwörxangai és Dundgow' területét átszelő, Ömnögow' megyei Ulān nūr-tóba ömlő folyó vízgyűjtő területe 52920 km². Partján egykor számos kolostor állt (Sain noyon xanī xūrē, Ongīn xural, Bragri lamīn xīd, Xutagt lamīn xīd, Xošū xīd stb.), melyeket 1937–38-ban leromboltak.

¹⁶ Veronica Veit egy 1795-ös forrás alapján szól a korai Sain noyon xanokról és rokonságukról (Veit 1990: 105–175).

¹⁷ Öwörxangai megye atlasza (Ičinnorow et al. 2002) és a T. Namnansüren születésének 120. évfordulójára 1998-ban rendezett ulánbátori konferencia 14 előadást tartalmazó kötete (Gombosüren – Dorĵdagwa 1998) szintén számos fontos adatot közöl.

¹⁸ Lásd <http://www.mongolinternet.com/famous/SainNoyonHanNamnansuren.htm>.

kán (*aimgīn xan*), végül a cecerlegi gyűlés elnöke lett (*Cecerlegīn čülganī darga*).¹⁹ Az 1911-es függetlenedés egyik kulcsfigurája volt; ő is aláírta a cári Oroszországtól való segítségkérést. Az 1911-ben teokratikus uralkodóvá választott Bogd xāntól (1870–1924)²⁰ zöld gyaloghintót (*nogōn жүj*), sárga ködmönt (*šar xürem*), narancssárga gyeplőt (*ulbar šar jolō*), bizalmasi (*it-gemjit eyetei*) és uralkodó harcos (*erx daičin*) címet kapott, személye körüli minisztere (*šadar said*), 1912-ben miniszterelnöke lett (*yerönxī said*), s a *Tümenxan nomun ejen* címet kapta. Sok időt töltött Urgában, a fővárosban, mely 1912-től a *Nislel xürē* nevet viselte. 1913 októberében több magas rangú mongol államférfi kíséretében Szentpétervárra utazott, hogy Mongólia függetlenségét elismertesse.²¹ Miniszterelnökként 1913-ban középiskolát alapított a fővárosban, jogi kiadványokat írt, hetven iskolát alapított, és bevezette a drágakő vadzsra kitüntetést (*erdene očir*). Xuǰirbulanban katonai iskolát épített (*cergīn surgūl*'), valamint Irkutszkba, Xyagtába és Ulan-Udéba küldött gyerekeket tanulni. Nevéhez fűződik a *Šine tol'* (1913) és a *Nislel xürēnī sonin* (1915) újságok indítása. 1915-ben aláírta a híres xyagtai szerződést.²²

T. Namnansürent 1919-ben megmérgezték. Földi maradványait még abban az évben elvitték a fővárosból, és kolostorának külön szentélyében őrizték két évig. Végül a közeli Xan šarilīn nurūn, a Sain noyon xanok temetkezési helyén helyezték örök nyugalomra. Síremlékét (*bunxan*, tib. 'bum-khang') 1922-ig őrség felügyelte,²³ majd 1925-ben Pyotr Kuzmič Kozlov (1863–1935) kutatócsoportja titkon feltárta. Namnansüren fia, Batsüx 1919–1921 között töltötte be Sain noyon xan aimag utolsó, 17. *jasag noyoni* tisztét.

¹⁹ Ičinnorow et al. 2002: 178–179.

²⁰ Az újjászülető Bogd ǰawjandamba xutagt (tib. *rje-btsun dam-pa*) láncolat nyolcadik tagja.

²¹ Badarči – Dugaršüren 2000: 197. Namnansüren éves járadósága (*pünlī*) 2500 *lan* ezüst (*mön-gö*) volt (1 *lan* = 37,3 g). Főtanácsadója (*jöwlöx said*) Secen xan Nawänneren, helyettese (*ded said*) a belső-mongol ǰirmīn čülgan helytartó nemese (*jasag noyon*), ǰīn wan Gončigsüren volt. Lásd <http://www.mongolinternet.com/famous/SainNoyonHanNamnansuren.htm>.

²² Lásd <http://www.mongolinternet.com/famous/SainNoyonHanNamnansuren.htm>.

²³ Ičinnorow et al. 2002: 225.

A kolostor szentélyei különböző forrásokban

Sain noyon xan kolostorához a 20. század elején mintegy 30 szentély (*süm dugan*) tartozott. A szentélyek elhelyezkedéséről néhány fénykép, egy leírás, sőt három rajz is ismert, mely ritka a mongol kolostorok esetében. A hatalmas szentélyeknek, sztúpáknak ma csupán kőalapjai vehetők ki a rátelepült Uyanga járásközpont területén; lehetetlen megszámolni, hány szentély létezett. Az egykori kolostor kiterjedése 200x300 m lehetett. A szerzetesek egykori városukat Sain xanī xürē, Sain noyon xanī xürē, Sain noyonī xürē, Xan Xögšnī xürē, Uyangin xürē néven említik, de Sain noyon xanī xošū xürē, Ongin xürē²⁴ és Gandancemplen/Gandansemlen (tib. dga'-ldan tshe-phel-gling) néven is ismert. A kolostort Maidar és Rinčen jelöli egykori kolostorok helyét jelző térképén,²⁵ illetve néhány forrás részletesen szól róla.

A városról kevés, 1923-ban Pyotr Kuzmič Kozlov által készített fénykép ismert, melyek közül egy a járásközpont mai kolostorában, a Gandancemplen xīd falán is látható.²⁶ A kép délről, a Xan Xögšin ül-hegyről készült, így jól látszanak az előtérben álló sztúpák, a magas tibeti és kínai típusú szentély-épületek és a körbekerített udvarok.²⁷ Két másik fénykép a Sain noyon xan kolostor mauzóleumát, illetve egy nagy és két kisebb sztúpát mutat, melyek alatt át lehetett menni.²⁸

Három rajz jelzi a szentélyek elhelyezkedését, több-kevesebb átfedéssel.²⁹

²⁴ Vö. Majer 2013.

²⁵ Maidar 1970: 88, 678. bejegyzés: Uyanga sumin Sain xanī xürē, alapítás éve: 1700 (Rinčen – Maidar 1979: 38. térkép, 820).

²⁶ E fekete-fehér felvételt 2004-ben adományozta a kolostornak Ragčāgīn Badamdandin parlamenti képviselő. A kolostorról az ulánbatori Film- és Audiovizuális Archívum nem őriz felvételt. A Mongol Tudományos Akadémia Fotótárában láthatók Kozlov által készített fényképek.

²⁷ Érdekes, hogy jurták helyett inkább fa- vagy kőépületek látszanak, melyekben a város szerzetesei éltek.

²⁸ Lásd <http://mongoliantemples.org/index.php/en/component/dommm/2028?view=oldtempleen>.

²⁹ Č. Gansüxnek, a Mongol Nemzeti Könyvtár tudományos munkatársának szíves közlése szerint az uyanga-i múzeum birtokában volt egy, a régi kolostorvárost ábrázoló régi rajz is.

I. Az R. Lxangiw által 1991-ben készített rajzot a 2007-ben még épülő orvosi szentély vezetője, G. Banjragč őrzí. A kép címe *Gandansempfen xīdīn būdīwč jurag (Ongīn xiūrē)*, azaz *A Gandansempfen kolostor, más néven Ongīn xiūrē vázlata*. A képen látható, hogy a város szentélyépületei – mongol szokás szerint – délre néztek. Minden szentély körülkerített udvarban állt, melyek kapuja délre nyílt. A város előterében a szerzeteseket imára hívó emelvények (*būrēnt šat*), kisebb sztúpák (*suwarga*) és leborúlásra szolgáló padok álltak. A sztúpák mögötti téren egykor a *cam* (tib. 'chams) vallási táncot mutatták be. Az út délről a főszentély felé vezetett (Cogčīn dugan vagy Čogčīn dugan, tib. tshogs-chen 'du-khang), mely kétszintes, tibeti stílusú épület volt, déli és nyugati udvarbejárattal. A főszentély előtt a Déli kapuszentély állt (Goloi dugan, tib. sgo lho'i 'du-khang), balján az orvosi iskola déli, keleti és nyugati kapus udvarával (Mamba dacan, tib. sman-pa grwa-tshang), mely előtt a Három terület szentélye kapott helyet (Xansūm dugan, tib. khams gsum 'du-khang). Az orvosi iskola bal oldalán a hatalmas Nyugati szentély helyezkedett el (Barūn dugan). A főszentély délkeleti sarkán állt a szerzeteseket imára hívó emelvény, attól keletre pedig a nagyméretű Keleti szentély (Jūn dugan). A főszentély északnyugati oldalán volt a Kālacakra iskola (Dūinxor, tib. dus-'khor), nyugati oldalán három sztúpával. A főszentélytől északnyugatra álltak a Goloi lagan (tib. sgo lho'i lha-khang) és a Gimplen lagan jurtái (tib. dge-'phel-gling lha-khang), majd a Gimplen szentély udvara (tib. dge-'phel-gling 'du-khang). A főszentély északkeleti oldalán a tantraiskola (Jūd, tib. rgyud) helyezkedett el, a főszentélytől északkeletre pedig a palotaszentély (Lawiran dugan vagy Lawran dugan, tib. bla-brang), jobbán a fokozatos út iskolával (Lamiram sūm vagy Lamrim sūm, tib. lam-rim).

A főszentély mögött balról jobbra a Gün-ā yadamīn sūm (tib. sku lnga yi-dam)³⁰ udvara állt két egyszintes szentélyépülettel, majd a tibeti stílusú kétszintes filozófiai iskola (Čoir dugan, tib. chos-grwa), Mahākāla egyszintes szentélye (Maxgal vagy Gombo, tib. mgon-po),

³⁰ Mongol nevén Tawān xan (tib. sku lnga rgyal-po), azaz az öt királyból álló istenségcsoport. Tagjai: tib. 'phrin-las rgyal-po, chos-skyong, dgra-lha, klu-dbang, tha-'og chos-rgyal-po.

végül Yama egyszintes szentélyének udvara (Damĵin, tib. dam-can), melynek keleten volt a bejárata. Ezen épületek mögött volt a nyomda udvara (*barxan*, tib. *par-khang*) három épülettel. Ettől keletre az Ezer buddha vagy az Ezerhangú szentély³¹ udvara állt (Myangan burxanī süm vagy Myangan dütin süm), három bejárattal. Ezek mögött egy sorban balról jobbra a Ĵančüwlin dugan (vagy Ĵančiwlin, tib. byang-chub-gling 'du-khang) és a Dašdandarlin dugan (tib. bkra-shis bstan-dar-gling 'du-khang)³² egyszintes szentélyei álltak, valamint a Dulam Namĵirīn süm (tib. sgrol-ma rnal-'byor?) szentély lapos, hosszú kás épületének déli, keleti és nyugati kapus udvara, valamint ettől kissé hátrébb a Nalsan dugan (tib. ?) tibeti stílusú épülete. Ezek mögött, a Sain noyon xan palotájához vezető út nyugati és keleti oldalán egymás mellett, két külön udvarban a helyi megtestesülés szentélye (Xuwilgān bagšin süm) és a tibeti főapát szentélye állt (Gačīn bagšin süm, tib. mkhan-chen), akik a kolostor szerzeteseinek legfontosabb meseteri voltak. A helyi megtestesülés, újjászületés szentélyétől északkeletre kapott helyet a vörös tanvédő, Begce egyszintes szentélye (Begj, Ĵamsran, tib. lcam-sring), az Ulān saxiusnī süm.

Sain noyon xan palotaegyüttese a város északi részén állt. A magas kerítésű udvarra a déli kapun, illetve a mellette lévő kisebb kapun lehetett belépni. Az udvar északnyugati részén állt a kán kétszintes palotája (*semčīn*, tib. *gzims-khang*), északkeleti részén a gazdagságot hozó Kubera vagy Vaiśravaṇa egyszintes szentélye [Namsrain süm, tib. rnam-(thos)-sras], valamint a délkeleti sarokban a kegytárgyat őrző két keleti, díszes jurtaszentély (Jūn šütēn), a délnyugati sarokban pedig a kegytárgyat őrző két nyugati, díszes jurtaszentély (Barūn šütēn). A palota mögött, külön udvarban állt az erekyetoronny (sztúpa) egyszintes szentélye (Suwargan dugan), valamint leghátul, közös talapzaton hat sztúpa. A várost északon az Ongi-folyó határolta.

³¹ A név azonosítása további kutatásokat igényel.

³² Egyéb torzult alakjai Dondirlan, Dašdirlan.

2. A Dājaw által közölt rajzon³³ a szentélyek elhelyezkedése jobbra meg-
egyezik a fent leírtakkal, ám nevük néhány esetben eltér: Nalsan dugan
szerepel Nanslan helyett; az Ezer buddha szentélyét Jünak írja (tib. jo-bo),
mely Šākyamuni Buddha ábrázolására utal. Dājaw szerint a város köze-
pén álló főszentélyhez széles út vezetett.³⁴ E szentély 64 tartóoszlopú, ké-
kesszürke téglából (*xöx tōsgo*) készült hatalmas épület volt. Északnyugati
oldalán a Dandarlin aimag szentélye, a tantraiskola, a filozófiai iskola,
valamint a Kālacakra iskola állt, északkeleti oldalán pedig a fokozatos út
iskola. Dājaw leírásából részleteket is megtudhatunk egyes szentélyek-
ről: a főszentélytől délkeletre a világoskék zománccal (*pālan*) bevont
cseréptetejű (*wār*) Keleti szentély (Jün dugan), délnyugatra pedig a zöld
zománccal bevont cseréptetejű Nyugati szentély (Barün dugan), valamint
a világoskék cseréptetejű Goloi szentély és Gemplen aimag szentélye
állt. Sain noyon xan igazgatási központját a kolostor északkeleti részén
álló bekerített palota és szentélyek jelentették. Dājaw szerint ez a palota
(*semč'in*), valamint a dalai láma palotája is kétszintes volt. Körülötte kü-
lönöző buddhák szentélyei, mögötte pedig a sztúpaszentély vagy erek-
lyeszentély állt, melyben a legenda szerint Sain noyon xan, Namxaidagwa
(1883–1896)³⁵ ereklyéit őrizték egy márvány belsejű mauzóleumban (*jos
bunxan*). Dājaw szerint emögött állt a 13 sztúpa együttese, melyet más
forrás nem erősít meg. Hozzáteszi, hogy Sain noyon xan mestereket gyűj-
tött maga köré, s kézműipart létesített a városban (*gar üildwerlel*): innen
ered a ma országszerte híres uyanga-i jurtatartóoszlop-díszítés is.
3. A megye atlasza is közöl képrészletet a régi városról, és leírja a szen-
télyek elhelyezkedését.³⁶ A leírás szerint Sain noyon xan aimag és Sain
noyonī xošū kormányzati hivatalának (Tamgīn gajar) kerítéssel körülvett
együttesét Sain noyon kormánypalotája (*törtn örgö*), nyári palotája
vagy hálóterme (*noyonī semč'in*, *serün semč'in*), Congkhapa és két fő

³³ Dājaw 2006: 184, 166. kép; 266. 254. kép.

³⁴ Dājaw 2006: 183.

³⁵ Namxaidagváról más forrás nem tesz említést, ám halálának időpontja Sain noyon xan Tögs-
Očir halálának időpontjával azonos.

³⁶ Ičinnorow et al. 2002: 227–228, lásd ugyanezt Cedendamba et al. 2009: 543.

tanítványának szentélye (Yawsrai burxanī süm, tib. yab-sras), a Nyugati kegytárgy-szentély, a Keleti kegytárgy-szentély, az Erekljeszentély, valamint a Dalai láma szentélye és Kubera szentélye, az áldozati jurtaszentély (*taxilīn örgö*), Sain noyon xan feleségének, azaz a kánasszonynak a jurtaszentélye (*xatnī örgö*), a tűzhely vagy konyha (*gal golomt*), a barna jurta-palota (*bor örgö*) és további szebbnél szebb szentélyek és jurták alkották. A kormánypalota jobb oldalán a *Bosgo čulū* ('küszöb kő') állt, melyre az idegenek, a vendégek, a versenylovakat nevelő csikósok, a birkózók és a zárándokok áldozati selyemkendőket (*xadag*, tib. *kha-btags*) és füstölőt helyeztek áldozatul. A kormánypalota mögött hat sztúpa állt, előtte hatalmas imamalom, melyet négy-hat ember tudott forgatni.

A 2007-es kolostordokumentálás után megjelent mongol nyelvű könyv szintén összegzi a szentélyeket, megállapítva, hogy a kolostorvárosnak mintegy harminc szentélye volt: a kán kormánypalotája, hálótermei, Kubera szentélye, a keleti és nyugati kegytárgy szentélye, az erekljeszentély, az újjászületés szentélye, a tibeti főapát szentélye, Begce szentélye, a Ĵančiwlin, Dandarlin, Dulamnamĵir, az ezerhangú szentély (Myangan düt), a Nalsan, a nyomda, Tawan xan, a filozófiai iskola, Mahākāla szentélye, Yama szentélye, a Gemplin, Kālacakra szentélye, a Goloi lagan, a főszentély, a tantra-iskola, a fokozatos út iskola, a nyugati iskola, az orvosi iskola, a Xansüm szentély, a keleti iskola, a cam tánc tere és sztúpák tartoztak hozzá.³⁷

E leírásokból több-kevesebb részletet tudunk meg a kolostor szentélyeiről és Sain noyon xan palotájáról. A kormányzati hivatal igazgatta a kolostor, a *xošū* és az *aimag* gazdasági ügyeit, adózását, míg a Sain noyon xan palotáját alkotó szentélyekből következtethetünk arra, hogy milyen lehetett a négy halha kán lakhelye, udvartartása. Jurtáikon és fából készült palotájukon kívül áldozatbemutató szentélyek, áldozati tárgyak szentélyeit találjuk itt. A *gal golomt* valószínűleg nem a konyhára utal, hanem a kánok hagyományára, „tűzhelyére,” a tűz őrzésére, mely a mongol kultúrában szimbolikus jelentőséggel bír.³⁸

³⁷ Cedendamba et al. 2009: 543.

³⁸ Vö. Urgában, az Awtai sain xanī örgöben őrizték Awtai sain xannak (1554–1588), az Erdene Jü kolostor alapítójának tüzeit.

A 13. dalai láma látogatása

A dalai láma (tib. thub-bstan rgya-mtsho, 1876–1933) 1904-ben érkezett Urgába, ahol magas rangú mongol szerzetesekkel és előljárókkal is megismerkedett. Hazafelé vezető vidéki útja során a Xand čin wangin xürében (ma Bulgan megye), a Jaya gegēnī xürében (Arxangai megye), valamint a Sain noyonī xürében időzött.³⁹ A Sain noyonī xürében, azaz a Gandancenpilin kolostorban való tartózkodásakor szerezte a Gandanpuncaglin kolostor főszentélyének és filozófiai iskolájának rendszabályát (*ǰayig*, tib. *bca'-yig*), a tűz-kígyó évének (1906) első őszi havában a Sain noyon xan, a kolostor ded és dā lámái és nemesek kívánságára.⁴⁰ Tartózkodásának emlékét őrzi a nevét viselő palota vagy szentély. A dalai láma látogatása rendkívül jelentős esemény lehetett a kolostor szerzetesei számára, mivel a mongol buddhisták mélyen tisztelték.

Szerzetesek emlékei az 1920-as, 1930-as évekről

Míg 1990-ben, a rendszerváltáskor az egykori kolostor szerzetesei közül minden élő, mintegy 40 szerzetes részt vett az új szentély megnyitóján, 2007-re mindössze hárman-négyen maradtak: M. Menddawā, C. Cerendorǰ és Č. Ĵamiyānsenge. E szerzetesek az 1910-es, 1920-as években születtek. Visszaemlékezéseik a kolostorrombolás előtti szerzetesi élet fontos forrásai, továbbá szemléltetik, mire emlékeztek kilencven évesen a romboláskor tizen-, huszonéves szerzetesek.

- I. M. Menddawā az interjúk készítésekor az ulánbátori Gandantegčenlin kolostor szerzetesi közösségéhez tartozott. 1920-ban született, hat-hét éves korától 1936-ig, azaz 17 éves koráig volt a Sain noyonī xürē szerzetese. Közlése szerint a több mint 1000 szerzetest számláló kolostor az Ongi-folyó partján, Cecen dayan nevű helyen állt. Mivel a város a

³⁹ Batbayar – Gombostüren 2009: 36–37.

⁴⁰ Lxam – Yērölt 2011: 29–31.

Sain noyonok székhelye volt, története 200–300 évre nyúlik vissza. Az utolsó Sain noyon meghalt, mielőtt Menddawā szerzetes lett (T. Namnansüren 1919-ig élt). A város híres újjászületése (*Xuwilgān bagš*) Dūwčin Sodnom (tib. grub-chen bsod-nams) Menddawā és sok más szerzetes mestere volt. A kolostorhoz számos szentély tartozott, mint például a Golīn dacan (‘központi kolostoriskola’), a filozófiai iskola (Čoir), a tantraiskola (Ĵūd), a Kālacakra iskola (Dūinxor), az orvosi iskola (Mamba), a Nyugati iskola (Barūn dacan), a Keleti iskola (Jūn dacan), a fokozatos út iskola (Lamrim), a Ĵančüwlin dacan, a Ĵimpellin (?) dacan, a Nanslan, a Nügnei (tib. smyung-gnas, ‘böjt’), a Dandillan/Dondowlin, a Xamsüm, a Myangan burxan, a Gempellin és az újjászületés szentélye (*Xuwilgān bagš*).⁴¹ Majd’ minden szentélyépület téglából (*tōsgo*, *tōpū* vagy *toipū*)⁴² és agyagból épült (*šawar*), csupán négy-öt lehetett fából. A szentélyek többnyire kétszintesek voltak, a második szinten Buddha áldozóhelyével. A főszentély (Golīn dacan) kétszintes, hatalmas épület volt, míg a szentélyek jobbra tibeti stílusban épült fehér, négyszögletes épületek voltak. Menddawā szerint a kolostornak nem volt külön nyomdája, de a szerzetesek otthon nyomtattak vagy másoltak könyveket. A Tibetből érkezett főapát (*gačīn lam*, tib. *mkhan-chen*) a város nagy tekintélyű mestere volt, és saját gazdasági hivatallal rendelkezett (*ĵas*, tib. *spyi-sa*), illetve minden egyes szentélynek volt saját gazdasági hivatala.⁴³ Maga Menddawā szerzetes a Ĵančüwlin szentélyhez tartozott, melynek száz szerzetese volt. A filozófiai iskola a Szerá segédkönyvét követte (*Ser ĵewcūn gegēnī igčā*, tib. *yig-cha*); fő tanvédője Śrīdevī (Lxam, tib. dpal-ldan lha-mo). Congkhapa ábrázolását szintén tisztelték. A főszentély oltárát a tíz haragvó istenség (*arwan xangal*) szobrai díszítették.⁴⁴

⁴¹ Menddawā szerzetes az összes nagyobb szentélyt a *dacan* (tib. *grwa-tshang*, ‘kolostoriskola’) névvel illeti.

⁴² A *tōpū* vagy *toipū* kínai eredetű jövevényszó, melynek eredetét nem sikerült rekonstruálni.

⁴³ Mongóliában a szentek, újjászületek és egyéb magas rangú szerzetesek kincstárral (*san*), a szentélyek gazdasági egységekkel (*ĵas*) rendelkeztek. A gazdasági egységekbe befolyt adományokból biztosították egy-egy szentély működését, szerzeteseinek étkeztetését, a szentélyépület felújítását. Kincstárról a város kapcsán senki nem tett említést, gazdasági egység sok szentélyhez tartozott.

⁴⁴ A tíz haragvó istenség: Gombo, Gongor, Namsrai, Šalš, Lxam, Ĵigjīd, Čoiĵo, Ĵamsran, Očirwān, Camba.

A város nem volt körülkerítve, ám négy oldalán egy-egy sztúpa állt, valamint északon egy nagy sztúpaegyüttes, a ĴügdernamĴil sztúpa (tib. gtsug-tor rnam-rgyal, szkr. Uṣṇīṣavījayā). Szerzetesnők nem tartoztak a kolostorhoz.⁴⁵ *Jod* (tib. *gcod*) tantrikus gyakorló *joč* mesterek nem éltek a városban, bár vidéken volt néhány. Szegény családok éltek a város körül, és voltak hatalmas kínai boltok is (*pūs*, kínai: *puzi* 铺子), ahol selymet, lisztet és egyéb árucikkeket árultak. Pénz nem volt használatban akkortájt, ezért állati eredetű termékeket (gyapjú, nemez, lószőrkötél stb.) vagy téglateát adtak egy-egy „luxuscikkért” cserébe. Hívek gyakran jártak a kolostorba, adományul juhot, kecskét vagy más élőállatot, tejterméket hozva. *Cam* táncot kétszer tartottak évente.⁴⁶ A nyári táncra nyár utolsó havának 7. napján került sor. Ebben mintegy száz szerzetes vett részt, a tíz haragvó istenséget, a vallástámogató Xašin xant (tib. he-shang rgyal-po), 20–30 feketekalapos táncost (*šanag*, tib. *zhwa-nag*) és egyéb alakokat megjelenítve.⁴⁷ A tánc másnapján, 8-án, az eljövendő buddha, Maitreya szobrát és a *Kandzsúr* köteteit hordozták körbe a kolostor körül (*Maidar ergex*, *GanĴür ergex*). A nyári elvonulás (*yar xailen*, tib. *dbyar khas-len*) nyáron, 60–100 szerzetes részvételével zajlott a főszentélyben. A filozófiára szakosodott szentélyekben sor került *domĴn damĴā* (tib. *sdom-pa'i dam-bca'*) és *gawĴĴn damĴā* (tib. *dka'bcu'i dam-bca'*) filozófiai vizsgákra, míg a tantrikus tanulmányok iskolájában *agrambĴn damĴā* vizsgákat tartottak (tib. *sngags-rams-pa'i dam-bca'*). Sok orvostudós volt (*māramba*, tib. *sman-rams-pa*), de Menddawā emlékei szerint *māramba* vizsgát nem lehetett tenni a kolostorban. A tantrikus buddhizmusra jellemző *sor* áldozati gúlát (tib. *zor*) évente kétszer égettek. A téli *cam* tánc ugyanolyan volt, mint a nyári.⁴⁸ Ami a havi szertartásokat illeti, Manal (tib. sman-bla, szkr. Bhaiṣajyaguru) szertartást minden holdhónap 8. napján tartottak az Orvos buddha tiszteletére,

⁴⁵ Mongóliában a női szerzetesek hagyománya nem létezett.

⁴⁶ A *cam* tánc részleteit lásd Majer – Teleki 2014.

⁴⁷ Részletesen lásd Majer – Teleki 2014.

⁴⁸ A téli táncban kizárólag a fekete kalapos táncosok (*šanag*) szoktak részt venni, ezért e kijelentés további kutatást igényel.

a *Guhyasamāja* tantrát (*Sanduin žüd*, tib. *gsang-‘dus-kyi rgyud*) 15-én olvasták, a haragvó istenségek tiszteletére rendezett *Saxius* szertartás 29-én volt, gyónást (*sožin*, tib. *so-sbyong*) és *Naidan* (tib. *gnas-brtan*) szertartást az arhatok tiszteletére 30-án tartottak.⁴⁹ Számos rangos szerzetes tartozott a kolostorhoz, így *corj* (tib. *chos-rje*, ‘a Tan ura’) és *lowon* is (tib. *slob-dpon*, ‘tanár’).⁵⁰ A város szerzetesei a közeli Xan Xögšin-hegynék mutattak be áldozatot. A kolostor működését 1937-ben állították le. Ekkor az újjászülető Xuwilgān lamot is elfogták.

2. C. Cerendorj szerzetes 2007-ben Uyanga járásban élt. 1918-ban született, kilenc évesen lett szerzetes. A kolostor (Uyangin xürē néven említi) Nyugati „iskolájának” szerzetese volt (Barün dacan),⁵¹ ahová a xošū nyugati részéről érkezett szerzetesek tartoztak. A városban számos szentély állt, így a Cogčin (főszentély), a Žančüwlin, a Čoir (filozófiai iskola), a Düinxor (Kālacakra szentély), a Dandarlin, a Golīn Nogōn dugan (‘zöld főszentély’), a Žüd (tantraiskola), a Mamba (orvosi iskola) és a többi. Közlése szerint mintegy 3000 szerzetes élt a kolostorban, és körülbelül 1000 szerzetes tartozott csak a Nyugati dacanhhoz. A szentélyek kínai téglából (*toipū*) épültek, felső részük fából, szögek nélkül készült. Tetejük zöldre volt festve. A Nyugati dacant számos szobor és kép díszítette, mint például a tíz tanvédő és a 21 Tārā szobra. A Nyugati dacan fő tanvédője a vörös tanvédő, Žamsran volt. A Nyugati dacanhhoz egy előénekes (*unzad*, tib. *dbu-mdzad*), nyolc-kilenc jó hangú szerzetes, valamint egy rendfelügyelő tartozott (*gesgiū*, tib. *dge-bskyos*).⁵² A tíz tanvédő rituáléit tartották itt, továbbá Tārā (Dar’ ex, tib. *sgrol-ma*) és Yama (Čoižil, tib. *chos-rgyal*) tiszteletére rendeztek szertartásokat. Cerendorj szerzetes maga a filozófiai iskolához (Čoir) is tartozott, ahol gyógyító szertartásokat és

⁴⁹ Ez megegyezik a mai sárgastíveges szentélyek havi ünnepeivel.

⁵⁰ Részletesen lásd Birtalan et al. 2015, www.mongoliantemples.org.

⁵¹ A *dacan* elsősorban kolostoriskolát jelent (tib. *grwa-tshang*), jelen esetben valószínűleg hatalmas, vagyonos szentélyt.

⁵² Egy-egy szentély szerzeteseinek számától függően egy-két előénekes, két vagy négy jó hangú szerzetes és egy-két rendfelügyelő tartozhatott hozzá.

jövendőmondást is tartottak.⁵³ Ebben az iskolában Tārāt tisztelték, de nem emlékszik, hogy melyik segédkönyvet tanulmányozták. A városban voltak filozófiai vizsgát tett *rawjambāk* (tib. *rab-‘byams-pa*) és számos *gawj*. Tibetből egy nagykövet, a *gač’in* láma jött a városba. A város szerzetesek által lakott részén mintegy 30 nagy szentély állt. Egy sztúpa állt közepén, illetve voltak egyéb sztúpák is. A tégláégető (*bāyū*) északon volt, ahol a kínaiak éltek, akik téglával és árucikkkel látták el a kolostort. C. Cerendorj szerint voltak imamalmok, illetve egy gyönyörű, díszes arany tankerék két gazellával, valamint Lxagan⁵⁴ és Arany Kandzsúr (*Altan Ganjūr*) tartozott a kolostorhoz. A szerzetesek bekerített udvarokban éltek, de a kolostoron belül nem voltak *aimag* kerületek.⁵⁵ Minden szentélynek volt gazdasági hivatala, nyájai és csordái. A Maitreya körmenetet az utolsó nyári hónap 8. napján rendezték az eljövendő Buddha tiszteletére, és a *cam* tánc is akkor volt.⁵⁶ A *sor* áldozati gúlát 29-én égették.⁵⁷ A *cam* táncban számos istenség testet öltött, így például a tíz haragvó (Lxam, Maxgal, Ulān saxius stb.), a bikafejű istenség (azaz Čoičil) és bársonykalapos táncosok (*xilen malgaitai*) [vagy feketekalapos táncosok (*šanag*, tib. *zhwa-nag*)]. A *Kandzsúr* kötetét majdnem minden évben tevékre málházva körbehordozták a kolostor körül. A Maitreya körmenet után az elvonulást (*xailen*) a Čoir szentélyben (vagy a Cogč'inban) tartották ötven–száz szerzetes részvételével. Sain noyon xan Namnansüren meghalt (1919-ben), mielőtt Cerendorj szerzetes a kolostorba került volna. Maradványait a Šarilīn šagnai nevű helyen helyezték el. Voltak szerzetesek, akik apát (*xamba*, tib. *mkhan-po*), *lowon*, *corj* ranggal rendelkeztek, mint például a *Cogč'in lowon*, a főszentély tanára. A Čoir, a Cogč'in és más szentélyekhez apátok (*xamba lam*) és vezetők (*tergūn*) tartoztak, akik sárga, szögletes, szalagos kalpagot viseltek (*owōdoi*).

⁵³ A *čoir* valójában a filozófiai oktatás helye volt.

⁵⁴ A szó jelentésének megfigyeltése további kutatást igényel.

⁵⁵ A kolostorok körül élő szerzeteseket itt szentélyeik alapján oszthatták fel.

⁵⁶ A Maitreya körmenetről részletesebben lásd Majer 2009, Teleki 2012.

⁵⁷ A holdújév végének *sor* szertartására vonatkozhat.

A *dā lam* és két *demč* hivatalnok ügyelt a kolostor vagyonára és gazdaságára. A filozófiai szentélyben voltak *dom* osztályok, és le lehetett tenni a *dom*-n *damjā* filozófiai vizsgát. Cerendorj maga nem tett vizsgát. A Cogčin főszentély volt a legrégebbi szentély; tibeti stílusban épült téglából. A kolostor területén állt egy nyomda. Az egyik szentély ezer buddha-szobornak adott otthont (Myangan burxanī sūm). A szerzetesek két közeli hegynek, a Xan Xögšin-hegynek és a Bayan-hegynek mutattak be áldozatot. Cerendorj szerint nem voltak szerzetesnők, és *joč* tantrikus mesterekre sem emlékszik. 1937-ben lerombolták a kolostort, ő maga 16 évesen lett világi (1936-ban). Vidékre ment, majd hat évet töltött a katonaságnál. 1990-ben a lerombolt kolostor helyén egy szentélyt újjáépítettek, hogy a kolostor hagyományát felélesszék. 34–35 egykori szerzetes gyűlt össze akkortájt, akik közül Cerendorj szerint mindössze három vagy négy élt 2007-ben: (Yagān) Dašdorj,⁵⁸ Jamiyānsenge, valamint annak testvére, Menddawā. 2007-ben Cerendorj szerzetes a várostól mintegy tíz kilométerre lakott, egészségügyi okok miatt nem tudta a szertartásokat rendszeresen látogatni.

3. Č. Jamiyānsenge szerzetes 2007-ben Narīntēl járásban élt. 1919-ben született, a juh évében. Hatéves korától 15–16 éves koráig (1925–1935/36) élt a kolostorban, amelyet hol Uyangīn, hol Xögšin xīd néven emlegetett. Öccséhez, Menddawāhoz hasonlóan ő is a Ĵančüwlin szentélyhez tartozott, melynek fő tanvédője Mahākāla volt,⁵⁹ s ahol mindennap tartottak szertartásokat a kolostor többi szentélyéhez hasonlóan. Voltak évszakonkénti szertartások, mint például a tíz haragvó tiszteletére rendezett rítusok, illetve a himnuszok és imák szertartása (*Molom* vagy *Yeröl*, tib. *smon-lam*). Elmondása szerint mintegy 2000 szerzetes élt a kolostorban. A Ĵančüwlin szentély faépület volt, míg más épületek főként téglából épültek (*tōsgo*). A Golīn dacan mellett a Barūn dacan és a Jūn dacan volt a legnagyobb. A szentélyek tibeti

⁵⁸ A 65 éves Dašdorjot a kutatás során megtaláltuk Narīntēl járásban, ő azonban nem volt régén szerzetes.

⁵⁹ Menddawā szerzetes szerint Śrīdevī volt a fő tanvédő.

stílusban épültek.⁶⁰ A kolostorban élő *gač'in lam* egy híres tibeti szerzetes volt. Voltak apátok, mint például a filozófiai iskola apátja (*Čoir xamba*), vagy a főszentély főapátja (*Cogč'in töw xamba*). A kolostoriskolákhoz mesterek, tanárok (*dacan lowon*) tartoztak, illetve minden egyes szentélyben voltak rendfelügyelők és előénekesek. *Cam* táncot évente kétszer tartottak. A Maitreya és a *Kandzsúr* körmenetet együtt tartották az utolsó nyári hónap 8. napján, a *cam* táncot pedig a 9. napon.⁶¹ A táncban a tíz haragvó istenség figurája jelent meg. Télen is tartottak *cam* táncot, az újév 16. napján.⁶² *Sor* áldozati gúlát is égettek. Nem emlékszik, hogy lettek volna *joč* mesterek a kolostorban; ők inkább vidéken éltek. Jamiyānsenge szerzetes szerint a kolostor alapításakor a mandzsu császár elrendelte, hogy negyven szerzetes tartson szertartásokat. Érdekes, hogy az új Gandancemplen kolostor alapításakor a nyitószertertartás a régi város még élő, negyven öreg szerzetese vett részt.

A három szerzetes emlékei alapján kirajzolódik az egykori város képe. Dalai láma szentélyről a szerzetesek nem tettek említést, bár a dalai láma nyilvánvalóan e szentélyben időzött 1906-ban, s a tíz év alatti és tizenéves szerzetestanoncoknak kevésbé volt bejárása a Sain noyon xan palotájába. A visszaemlékezésekből nem egyértelmű, hogy a Cogč'in és a Golīn dacan egyazon főszentély két elnevezése-e, avagy létezett egy régi, tibeti stílusú szentély (Cogč'in dagan), valamint egy újabb, kínai stílusú szentély (Golīn dacan). A megmaradt, Kozlov által készített fényképeken egyetlen, tibeti stílusú főszentély látszik. Úgy tűnik, hogy a Golīn dacan, a Barūn dacan és a Jūn dacan nem iskolák voltak, hanem befolyásos szentélyek. A kolostorban az összes jelentős vallási ünnepet tartották (*cam*, *xailen* stb.), és a kolostor szerzeteseinek száma is jelzi, hogy a Sain noyonī xūrē a legnagyobb kolostorok közé tartozott. Mivel a leírások személyes emlékek, előfordulnak nem egybecsengő adatok, mint például a nyomda léte.

⁶⁰ A szentélyek egy része épült csak tibeti stílusban; a zöld cseréptetejű épületek, így a három említett szentély is a kínai építészet jegyeit viselte.

⁶¹ A három interjú adatai eltérőek arról, hogy a körmeneteket, avagy a táncot tartották előbb.

⁶² Az újév 16. napja a mongol kalendárium szerint a tavaszhoz tartozik.

Közeli gyülekezetek, zarándokhelyek

Egy-egy mongol kolostor környékén számos további történelmi vagy szent hely állhatott.⁶³ Uyanga járásközponttól két kilométerre délre, a Xan Xögšin-hegyen álló tíz méteres magaslat, a Xarūlīn Šiwē owō régen őrhely volt, később zarándokhely lett (*gorō mörgöl*).

1. Az Uš'xai/Ūšai/Uwšxai/Uš axai alacsony, fehér, emberforma kő, ma is a település nyugati határában áll.⁶⁴ Rinčen Jūn Erētīn xural (Uš axai xīd) néven 822-es számon jelöli a helyszínt.⁶⁵ Cerendorj szerzetes szerint régen egy kis szentély állt az Uš'xainál, ahol örökmécses égett (*mönx jul*), és mindennap tartottak szertartást. Egyfajta Lusīn süm, azaz a hely gazdaszellemeinek állított szentély volt, ahol a fehér és fekete nāgākat (*lus*, tib. *klu*) és ezt az emberformájú követ tisztelték. Más források szerint a gyülekezethez a rombolás előtt húsz szerzetes tartozott.⁶⁶ 1990-ben új, apró faszentélyt emeltek a régi szentély alapjain; a kőre a helyiek szerzetesi ruhát adtak. A szentélyt köralakban bekerítették; mögötte áldozati kőhalom (*owō*), keleti részén kőalakzat áll. Ma nem tartanak szertartásokat, csupán a hívek járnak ide áldozatot bemutatni (*mörgölīn süm*), mint azt a szentélyben elhelyezett két, áldozati javakkal teli asztalka mutatja. A szentélytől északra, kissé távolabb hatalmas, kövekből kirakott régi emlékhely áll (*xeregsūr*).
2. A Bōröljūt gyülekezet (Bōröljūtīn xural) a járásközponttól 30 km-re északnyugatra, a Bōröljūt forrásánál, a Jūn Ulān nevű helyen állt.⁶⁷ A gyülekezetet Rinčen Jūn Erētīn xural néven, 821-es számon jelöli a Boriljūd-folyónál, mely a Bōröljūt-folyó nevének elírása.

⁶³ A szent helyek részletes leírását lásd www.mongoliantemples.org.

⁶⁴ É: 46°28.242', K: 102°15.638', 2006 m.

⁶⁵ Rinčen – Maidar 1979.

⁶⁶ A kolostortól északra a *Sain noyon jasā tamgīn xašā baišin* mögött a Mergen ūšxai (*xöšō*) külön építménye állt. E kő titkos erővel bírt, s egy Punsal nevű nő ült mellette, aki beszélni tudott vele (Dajaw 2006: 183). A követ Xadan xošūi embernek vagy Fehér Uwsxainak (cagān Uwšxai) is nevezik. A követ a „Xangain angi” expedíció kutatta 1987-ben, amikor a földbe süllyedt követ kiásták és felállították (Ičinnorow et al. 2002: 276).

⁶⁷ É: 46°36.069', K: 102°12.862', magasság: 2069 m.

A megye atlasza és több adatközlő szerint a 17. században Lamīn gegēn, Luwsandanjanjancan (tib. blo-bzang bstan-'dzin rgyal-mtshan, 1639–1704) alapította a kolostort, melyet ezért Öwgön xīdnek is neveztek ('régi kolostor'). Cerendorj szerzetes szerint a kolostorrombolást megelőző időkben kevés szerzetes, főként ifjú tanoncok tartoztak a gyülekezethez, mely az orvostudomány és gyógyszergyártás (*emtan*) helye volt. G. Banjragč, az épülő *Manba dacan* szerzetese szerint a Bōröljūtīn xural a Sain noyonī xūrē „gyógyszergyára” (*emīn üildwer*) volt. A régi kolostorból ma mindössze a faszerkezettel megerősített déli agyagfal két darab, mintegy 4 méteres része áll. Más falak és esetleges szentélyépületek romjai nem láthatók, csupán téglák és a felszín kiemelkedése utal egykori épületekre.

3. A Bōröljūt gyülekezettől északra, 2800 m magas hegyekben található a Xyatrūn gyógyvíz, azaz Xyatrūnī rašān, mely ma az Uyanga járással szomszédos Bat-Ölzī járáshoz tartozik.⁶⁸ Maidar Xyatrūlīn rašān néven jelöli e szent helyet.⁶⁹ A Xangai erdejéből kitűnő fehéres dombon gránitkövek között több meleg és hideg gyógyvizű forrás ered, melyek a Xyatrūn-folyót táplálják. A magas kéntartalmú folyó vize 26–36 fokokos. A legenda szerint 1827-ben a filozófus Damcigdorj (*gačīn*) medítált itt a 21 Tārā istennőn. A vizet azóta is gyógyvízként használják. A forrást Sain noyon xan, Namnansüren és hitvese is látogatták; állítólag itt látható jaspis kádjuk és lapos kőülésük.⁷⁰
4. Rinčen említ egy gyülekezetet Barūn Erētīn xural néven,⁷¹ mely a Barūn Erēt vonulatnál, Uyanga járásközponttól mintegy 4 km-re délre helyezkedett el (É: 46°27.041', K: 102°14.475', 2088 m). Cerendorj szerzetes szerint Barūn Erētben egyetlen szentély állt, és 20–30 szerzetes tartozott hozzá. 1937-ben lerombolták. Ma a kb. 60x60 méteres területet téglák és kövek borítják. Egy szentélyalap és talán sztúpák alapjai láthatók, s egy család él közelükben.

⁶⁸ Ičinnorow et al. 2002: 323.

⁶⁹ Maidar 1970: 88, No. 673.

⁷⁰ Ičinnorow et al. 2002: 323.

⁷¹ Rinčen – Maidar 1979. No. 823.

5. Szintén Uyanga területén, a járásközponttól északra, 30 km-re áll az egykori Olon süm ('sok szentély'), mely a legenda szerint Arslan kán városának romja a 12. századból. A kb. 150x200m területen hét épület alapzata vehető ki.⁷²

Írott források

A kolostorról kevés kiadott forrás szól, azok is ellentmondóak. A tibeti nyelven, szerzetesek által írt krónikák adatai hitelesnek tekinthetők: Dharmatāla szerint a kolostornak összesen hat iskolája volt (*dacan*), és 3000 szerzetes tartozott hozzá.⁷³ Az *Arany Krónika* szerint⁷⁴ a 2000 szerzetesnek otthont adó Sain noyon i xürének Serjē segédkönyvet (tib. *se-rwa byes*) követő filozófiai iskolája,⁷⁵ illetve tantraiskolája is volt. E közlések egybecsengenek a szerzetesek emlékeivel.

Annyi bizonyos, hogy a kolostori hagyomány szerint az első szentély alapítása Lamīn gegēn első mongol megtestesülése, Luwsandanjanjancan (tib. blo-bzang bstan-'dzin rgyal-mtshan, 1639–1704) alakjához köthető, aki az egyik leghíresebb 17. századi tudós, filozófus, csillagjós, orvos szerzetes volt. A mai Uyanga járás területén született, s itt alapította meg a Gandancemplen szentélyt, melyből a későbbi kolostor kifejlődött.⁷⁶ Öwörxangai megye atlasza szerint a kolostor alapjait a *xošūt* vezető nemes zászlósúr, Šamba (*xošū jaxiragč jasag noyon*) és Luwsandanjanjancan közösen fektették le 1666-ban.⁷⁷ Lamīn gegēn tovább költözött, és 1681-ben a közeli Barūn Erētben és Jūn Erētben időzött. Még 1662-ben Bōrljūtban alapított egy vallási iskolát (*dacan*), mellyel megteremtette az orvosi, csillagjós és

⁷² Maidar 1970: 24. Ičinnorow et al. 2002: 275.

⁷³ Lokesh Chandra – Bira 1977: 242–243.

⁷⁴ Lokesh Chandra 1964. 162v.

⁷⁵ A mongol kolostorok filozófiai iskolái három, tibeti eredetű segédkönyv nézeteire alapulhatnak: *Goman* (tib. *sgo-mang*), *Losallin* (tib. *blo-gsal-gling*) és *Serjē* (tib. *ser-byes*). Sain noyon xan aimag területén ez utóbbi volt a legelterjedtebb. Bővebben lásd Teleki 2005.

⁷⁶ Ičinnorow et al. 2002: 152–154. Lamīn gegēn megtestesüléseiről lásd Dašbadrax 2004: 90–100.

⁷⁷ Ičinnorow et al. 2002: 226, 276, Cedendamba et al. 2009: 542.

filozófiai tevékenység alapjait.⁷⁸ Más forrás szerint 1662-ben Lamīn gegēn a Gandandašgenpelli (tib. dga'-ldan bkra-shis dge-'phel-gling) orvosi iskolát alapította a területen, valamint saját kolostorának alapjait is lefektette (a Lamīn gegēnī xūrē a mai szomszédos Bayanxongor megye területén áll).⁷⁹ A fenti ellentmondó adatok értelmezében segítségünkre lehet az a tény, hogy a hagyományos mongol életmód következtében egy szentély alapítása után az alapító és sokszor vele együtt az egész kolostor tovább vándorolt, jobbra kisebb gyülekezetet hagyva hátra. Bōröljūtben lehetett az alapja a kolostornak, mely több helyen állomásozott (Jūn erēt, Barūn erēt), mire letelepedett a mai Uyanga járásközpont medencéjében. Lamīn gegēn a sárgasüveges rend nézeteinek egyik legjelentősebb terjesztője volt a 17. században.

R. Banjragč levéltári kutatásai szerint 1919-ben elrendelték a mongol kolostorok történetének összeírását (*örgöx ces*), így mintegy hatvan kolostor története, köztük a Sain noyon xan kolostoráé is fennmaradt.⁸⁰ Eszerint 1690-ben *jasag wan* Šamba idején Lamīn gegēn Luwsandanjanjancan Guhyasamāja (Sandui, tib. gsang-'dus), Vajrabhairava (Jigjīd, tib. 'jigs-byed), Amitāyus (Ayūš, tib. tshe-dpag-med), Mahākāla (Maxgal, tib. mgon-po) és a több haragvó istenség tiszteletére két szentélyt és gazdasági egységet, gyülekezetet (*jas*) alapított, melyeket Gandanjančüwlinnek (tib. dga'-ldan byangchub-gling) és Gandanšaddüwlinnek (tib. dga'-ldan bshad-sgrub-gling) neveztek el.⁸¹ Öwörxangai megye atlasza szintén említi,⁸² hogy 1690-ben Luwsandanjanjancan és *jasag wan* Šamba megalapította a Gandanjančüwlin dacant, valamint Guhyasamāja, Vajrabhairava, Amitāyus, Mahākāla és a többi haragvó tiszteletére szentélyt és gazdasági épületet emelt Gandanligšidlin dacan néven (tib. dga'-ldan legs-bshad-gling?). Banjragč szerint a város az 1720-as évektől indult fejlődésnek. 1724-ben *jasag wan* Dečinjaw idején Erdene bandida xutagt, Bančinbalbar (1703–1788 vagy 1705–1782,

⁷⁸ Ičinnorow et al. 2002: 226–227.

⁷⁹ Dašbadrax 2004: 96.

⁸⁰ Banjragč 1998: 82–87. Banjragč másik művében szintén szól a városról (Banjragč – Sainxū 2004; a cikk megírásakor e könyv a szerzőnek nem állt rendelkezésére).

⁸¹ Banjragč 1998: 84–86.

⁸² Ičinnorow et al. 2002: 226.

a 2. Lamīn gegēn) Śrīdevī és Begce tiszteletére építtetett szentélyt, valamint a 2. Bogdtól (1724–1758) kapott kegytárgyakat és hangszereket. 1790-ben *jasag wan* Cedenjaw és *toin bandid lam* Dorjigjig együtt alapították a tíz haragvó tiszteletére a Gandanjambālin szentélyt (tib. dga’-ldan spyin-pa-gling?). 1819-ben épült a filozófiai iskola, 1857-ben a csillagászati iskola, 1860-ban az orvosi iskola. A megye atlasza erről így mesél: 1724-ben Bančinbalbar és *jasag xošoi čin wan* Dečinjaw Śrīdevī és Begce tiszteletére szentélyt és gazdasági hivatalt alapított, melyet Gandanšaddüwlin dacannak neveztek el. 1732-ben *jasag xošoi čin wan* Dečinjaw és Bančinbalbar Śrīdevī tiszteletére és a *cam* tánc tiszteletére létrehozták a Gandanšagillin dacant (tib. dga’-ldan ? gling). 1790-ben a Gandangimpillin dacan (tib. dga’-ldan dge-‘phel-gling), 1819-ben a Gandantegčinen dacan (tib. dga’-ldan theg-chen-gling), 1835-ben a Gandandarjālin dacan (tib. dga’-ldan dar-rgyas-gling), 1840-ben a Gandanšaddüwdarjālin dacan (tib. dga’-ldan bshad-sgrub dar-rgyas-gling), 1860-ban a Gandanšangadarjālin dacan (tib. dga’-ldan ? dar-rgyas-gling) jött létre. A megyei atlasz nem jelöli forrását, s a két forrás adatai eltérőek. Egyetlen azonos időpont alapján az orvosi iskola a Gandandarjālinnal azonosítható. A megye atlasza azonos lapon Sain noyon xanī xošünī xürē és Sain noyon xanī xošünī xürēnī tür’ (‘rom’) néven két különböző helyet említ. Első a város szentélyeinek létrejöttét, második az 1937-es város szentélyeit írja le, ám a kettő érdekes módon nem cseng egybe. Ez szemlélteti, hogy napjaink kiadványai más kiadványok adatait másolják, sőt az is előfordul, hogy másik kolostor adatait közlik egy bizonyos név alatt. Noha az idős szerzetesek Gandan nevű szentélyekről nem beszéltek, mivel a szentélyek tibeti neveit nem tudták, elképzelhető, hogy azok a fenti neveket viselték. Néhány szentély rövid tibeti nevét a szerzetesek is említették, melyek a fenti leírásban szerepelnek (Ĵančüwlin, Gimpillin).

Banjragč leírása szerint a Sain noyonī xošü legfőbb kolostorának a mandzu császár rendeletére az Ölzīg badrūlagč nevet (‘szerencsét felvirágoztató,’ tib. bkra-shis dar-rgyas-gling) és szerzeteseinek *tüi tai*⁸³ pecsétes írást adtak. A 19. század elején a város a tibeti Kumbum és Tasilhunpo kolostorokkal

⁸³ E kifejezés megfejtése további kutatásokat igényel.

ápoltságokat, s főapátjai (*gač'in*) tibeti mesterek voltak: Galsandan-janjamc (tib. bskal-bzang bstan-'dzin rgya-mtsho), Luwsandamba (tib. blo-bzang dam-pa) és Galsan-Iš (tib. bskal-bzang ye-shes).⁸⁴ 1896-ban Sain noyon xan Namnansüren apjától megörökölte a Bogdtól kapott, Begcét ábrázoló fő kegytárgyat, valamint a *cam* tánc rendezésének hagyományát. 1910-ben a tíz haragvó képe, 15 kötetnyi szútra és egyéb kegytárgyak érkezését jegyezték fel. Ebben az időben alapult a Ĵūd tantrikus iskola, mely a Xač'in gawlin nevet kapta. A városban az 1820-as évektől lehetett *gawj* filozófiai vizsgát (*gawj'in damjā*), az 1910-es évektől tantravizsgát tenni (*agrabm'in damjā*). A Bogd xan uralmának idejéről (1911–1921) nincs adat új szentélyről, szobrokról. A feljegyzés a kolostor közelében négy kis gyülekezetet említ: az Öndör gegēn Janabajar (1635–1723) által alapított, jóval északabbra fekvő Töwxön (tib. sgrub-khang) elvonulási helyet; az 1806-ban létrejött Bō-röljūt gyülekezetet, ahol *Lam'in čodow* [tib. bla-ma('i) mchod-pa, Gurupūja, 'Áldozat a mesternek'], *Naidan cogčid* (tib. gnas-brtan tshogs-mchod, 'Áldozat az arhatoknak') és *Manal'in čogo* (tib. sman-bla'i cho-ga, 'Orvos buddha rituálé') szertartásokat tartottak; az 1856-ban, *jasag wan* Damčān korában Ĵargalanban alapult gyülekezetet, ahol Mahākālāt és Śrīdevīt tisztelték, valamint nyári elvonulást (*xailen*), *Lam'in čodow*, *Naidan cogčid* és más szertartásokat tartottak, illetve az 1723–1735 közötti időben a Lulān xan űl-hegy előterében létrejött Gandandaščoilin szentélyt.

A történeti forrásokat áttekintve látható, hogy számos egyezés és számos különbség jelentkezik a szentélyek nevében, alapításuk idejében. Levéltári források fellelése, kutatása tisztázhatná ezen ellentmondásokat.

⁸⁴ A hagyomány szerint a *gač'in* lámákat a pancshen láma küldte a mongol területekre a Tasilhun-po kolostorból. A Sain noyon' xürē *gač'in* lámáinak története további kutatásokat igényel.

A kolostor hírességei

Minden kolostorban éltek híres szerzetesek. Sain noyon xan kolostorához több híres ember tartozott: Sodnompilīn Damdindorġ gyermekkorától a Gandancemplen kolostorban tanult, majd a *xailen* nyári elvonulás idején a fővárosi Gandan kolostorban tett filozófiai vizsgát. T. Sangilxümbe volt (1886–1934) Sain noyon xan *Xurдан cagān* ('gyors fehér') vagy *Samnā xar* nevű híres írnoka, aki egy gyufa lángjának kialvása alatt három sornyi mongol írást tudott papírra vetni.⁸⁵

A város szerzetesei közül kiemelkedő Cerenġawīn Yündendorġ szerzetes (tibeti néven blo-bzang gyung-drung rdo-rje, 1871–1938), aki a mai Narīntēl járás területén született. Gyermekkorától Sain noyon xan kolostorában tanult, *gawġ*, *rawġamba*, majd *agramba* fokozatot szerzett, és a mongol kolostorfővárosban (Urga), majd Indiában, Tibetben vitázott jeles hittudósokkal. A vallásüldözés kezdetekor, 1930-ban Yündendorġot a Bayanjürxīn xürebeli felkelésben való részvétellel gyanúsították, vagyonát elkobozták, és tíz év fegyházra, majd 1938 áprilisában golyó általi halálra ítélték. Az ítélethirdetéskor Yündendorġ a félelem leghalványabb jele nélkül így szólt: „Adjatok egy kis időt, imát mondok!”, majd csengő hangon felmondta a buddhista filozófiai ürességtermészetre vonatkozó tanítását.⁸⁶

A kolostor hagyományának felélesztése

A 2007-es terepmunka során kiderült, hogy a kolostori hagyományt 1990-ben élesztették fel, amikor az egykori Nanslan dugan helyén (É: 46°27.912', K: 102°17.064', magasság 2166 m) új szentélyt emeltek, mely a Gandancemplen xīd nevet kapta. A felélesztők között volt Cedenġančūw, Ölġibadrax, Bat-Tūl, Dondow, Dašjeweg és S. Tögs, aki ma a kolostor vezetője (*lowon lam*). A megnyitón az egykori kolostor mintegy 40 szerzetese vett részt. A kolostor

⁸⁵ Iġinnorow et al. 2002: 279.

⁸⁶ Yündendorġ szerzetest 1992. december 21-én rehabilitálták. Emlékét tábla jelzi a felélesztett kolostorban. Iġinnorow et al. 2002: 370.

1995. március 28-án került állami nyilvántartásba 1040707-es számon. A szentély a sárgasüveges rendhez tartozik, ma húsz szerzetese van. Minden nap tartanak *Cogčín* szertartást,⁸⁷ valamint havi és éves szertartásokra is sor kerül: minden holdhónap 8. napján *Ix Manal* szertartást tartanak az Orvos Buddha tiszteletére, 15-én a *Kandzsúrt* (*Ganjūr*) és a kilenc drágakő porával festett *Vajracchedikā szútrát* olvassák (*Yesön erdeni Dorjjodow*, tib. *rdo-rje gcod-pa*), a hónap 29. napján pedig *Xangal* szertartást tartanak a haragvó istenségek tiszteletére. Éves szertartásként a Buddhával kapcsolatos ünnepnapokat (*Burxan bagšīn diicen ödrūd*), *Kandzsúr*, Gowīn lxā (tib. ‘go-ba’i lha, személyes védőistenség) és *Dar’ exīn mandalšiwa* (tib. *maṇḍala bzhi-ba*, négyrétű mandalaáldozat Tārā istennőnek) szertartásokat tartanak. A kolostor oltárán Vajrapāni (Očirwān’, tib. phyag-na rdo-rje) és Buddha ábrázolásai láthatók. A kolostor udvarán áll Sain noyon xan Namnansüren emlékoszlopa, melyet 1997 hatodik havának 8. napján Uyanga járás vezetője, D. Togōxū, a polgármesteri hivatal (Jasag dargīn Tamgīn gajar) és a Sain noyon xan Namnansüren Egyesület kezdeményezésére állítottak. A gránitoszlopra az alábbi mongol feliratot vészték: „Dzsingisz kán aranynemzedékének tagja, Mongólia első miniszterelnöke, Sain noyon xan, T. Namnansüren tiszteletére.” A kolostor udvarán négy sztúpa áll, melyeket 1993-ban, 1994-ben, 1997-ben és 2000-ben emeltek. A 2004-ben állított sztúpát Yondonbat és Dašjeweg szerzetes emlékére, a 2000-ben állított sztúpát a felélesztett kolostor első apátja (*xamba*), Baldandorj emlékére emelték. A szentély előtt két imamalom áll.

Egy másik szentély, a Manba dacan (tib. sman-pa grwa-tshang) az egykori kolostor orvosi iskolájának helyén épült 2006. július 22. óta (É: 46°27.507’, K: 102°17.469’) G. Banjragč szerzetes vezetésével. 2006 szeptemberében sztúpát emeltek udvarán. A gyülekezetet 12 szerzetesre tervezték, minden napos *Cogčín*, havi és éves szertartásokkal. A kolostor újbóli felkeresése igazolná, hogy az elmúlt tíz évben hogyan fejlődött Uyanga járás vallási élete. A járás területén legális és illegális aranybányászat folyik, ezért a szerzetesek egyik fontos feladata, hogy szertartásokkal és áldozatokkal kiengeszteljék a helyszellemeket (*lus sawdag*, tib. *klu sa-bdag*, *gzhi-bdag*).

⁸⁷ A szertartásokról részletesen lásd Majer 2008, Birtalan et al. 2015, www.mongoliantemples.org.

Zárszó

A Sain noyonī xūrē alapjait a 17. században fektették le, s a 20. század elejére Mongólia egyik legnépesebb kolostora lett. Népszerűségét a Sain noyon xanok jelenlétének, a terület gazdagságának, a vallási élet sokszínűségének köszönhette. A Sain noyon xanok egyrészt fenntartották a dzsingiszida láncolatot, másrészt jelentős politikai és gazdasági hatalmat birtokoltak, harmadrészt támogatták a buddhizmust. A Sain noyon xan palotájának leírása utal arra, milyen lehetett a négy halha kán rezidenciája. A kolostorban számos szentély és kolostoriskola állt, illetve a környéken további szentélyek voltak. A kolostor filozófiája a tibeti Szera kolostor segédkönyvét követte (megegyezik a Tasilhunpóban tanulmányozott segédkönyvvvel), mely egyébként is jellemző a Sain noyonī aimag területére. A kolostor fő jellegzetessége a tibeti *gačīn* (tib. *mkhan-chen*) mesterek jelenléte, akik feltehetően a Tasilhunpo kolostorból jöttek, és többek között a filozófiai oktatásban segítették a szerzeteseket. A kolostornak volt újjászülető szerzetese is: Dūwčīn Sonom. Sor került tantrikus vizsgákra, mely kiemelkedő a mongol kolostorok világában. A 13. dalai láma látogatása szintén jelzi a kolostor jelentőségét, a Sain noyon xan népszerűségét, valamint a tibeti mesterek jelenlétét. A kolostor körül a szerzetesek nagy száma és a kolostor gazdagsága miatt kínai kereskedők is megtelepedtek. Noha a kolostor szentélyeinek nevét, alapítási dátumát a sok ellentmondó forrás miatt nehéz meghatározni, három szerzetes egybeeső emléke idézi fel az 1930-as évek, azaz a kolostorrombolás előtti idők pezsgő vallási életét. A kolostor néhány régi fényképe hozzáférhető, melyekből képet kapunk a kolostor épületeinek kinézetéről, elhelyezkedéséről. 1990-ben a kolostor hagyományát – a többi jelentős mongol buddhista kolostor hagyományához hasonlóan – a még élő egykori szerzetesek felélesztették, s tanítványaik napjainkban is folytatják a buddhista gyakorlat fenntartását, a buddhizmus terjesztését. A kolostor története és felélesztése szemlélteti a mongol buddhizmus 17. század utáni főbb eseményeit, a forrástípusok pedig a mongol kolostorok történetének feltárásához használható adatok minőségét és mennyiségét.

Elsődleges források

Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina, M. Menddawā szerzetessel készített interjúk. 2006–2009. Mongólia.

Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina, C. Cerendorj szerzetessel készített interjú. 2007. Mongólia.

Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina, Č. Jamiyānsenge szerzetessel készített interjú. 2007. Mongólia.

Teleki Krisztina, M. Menddawā szerzetessel készített interjú. 2011. Mongólia.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

Badarči, S. – Dugarsüren, N. 2000. *Bogd xānī am’drālīn on darāllīn towčōn* [A Bogd xan életének rövid eseménytára]. Ulānbātar.

Banragč, R. 1998. „Sain noyonī xürē, tūnī xөгjild T. Namnansürengin xol-bogdox ni [A Sain noyon kolostorvárosa, fejlődése, T. Namnansüren-nel való kapcsolata].” In: *Bogd xānt mongol ulsīn anxnī yerönxī said Sain noyon xan Tөгs-Očirīn Namnansüren*. Gombosüren, C. – Dorjdagwa, T. (szerk.), Ulānbātar, 82–87.

Banragč, Č. – Sainxū, B. 2004. *Mongol xürē xīdīn tūx (emxtgel)* [A mongol kolostorok története]. Ulānbātar.

Batbayar, C. – Gombosüren, D. 2009. *Mongol ba Tüwd XX zūnī exnī xagast. XIII Dalai lam Tüdwenjamc Mongold jalarsan tūx* [Mongólia és Tibet a 20. század elején. A 13. dalai láma mongóliai látogatása]. Ulānbātar.

Birtalan Ágnes – Majer Zsuzsa – Szilágyi Zsolt – Teleki Krisztina 2015. *Buddhizmus a mai Mongóliában. Hagyományos mongol műveltség* III. DVD. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Mongol és Belső-ázsiai Tanszék – Mongolisztikai Kutatóközpont.

- Cedendamba S. – Lonĵid J. – Ganbold, N. – Batdorĵ, Š. – Erdenebat, M. 2009. *Mongolĭn sĭim xĭdĭn tĭlxen towčĕn* [A mongol kolostorok története]. Ulānbātar.
- Dāĵaw, B. 2006. *Mongol uran barilgĭn tĭlx. Ded dewter* [A mongol építészet története. Első kötet]. Ulānbātar.
- Dašbadrax, D. 2004. *Mongolĭn xutagtūdĭn namtrĭn oillogo /XVII–XX zĭn/* [Mongólia szentjeinek élete, 17–20. század]. Ulānbātar.
- Gombosüren, C. – Dorĵdagwa, T. 1998. *Bogd xānt mongol ulsĭn anxnĭ yerĕnxĭ said Sain noyon xan Tĕgs-Očĭrĭn Namnansĭren* [Az autonóm Mongólia első miniszterelnöke: Sain noyon xan Tĕgs-Očĭrĭn Namnansĭren]. Ulānbātar.
- Ičinnorow, S. – Osor, G. – Gendgĕ, D. – Bayarsaixan, B. – Ĵargalsaixan, C. – Ičinnorow, J. – Balĵinnyam, B. 2002. Öwĕrxangai aimag. Tailbar tol' [Öwĕrxangai megye. Enciklopédia]. Ulānbātar: Mĕnxĭn üseg XXX.
- Lokesh Chandra (ed.) 1964. *The Golden Annals of Lamaism. Hor chos- 'byung of Blo bzang rta-mgrin. 'Dzam-gling byang phyogs chen-po hor-gyi rgyal-khams-kyi rtags-pa brjod-pa'i bstan-bcos chen-po dpyod-ldan mgu byed ngo-mtshar gser-gyi deb-ther zhes-bya-ba bzhuġs-so*. New Delhi: Śata-Piṭaka Series. Vol. 34.
- Lokesh Chandra (ed.) – Bira, Š. (transcription and preface) 1977. *The History of Buddhism in Mongolia (Tibetan text in Roman transcription). Dharmatāla Dam chos rgya-mtsho*. (Śata-Piṭaka Series. Vol. 235.) New Delhi: Sharada Rani.
- Lxam, P. – Yerĕlt, Ĵ. 2011. *Xĭrĕ xĭdĭn ĵayag* [Kolostorok rendszabályzata]. Ulānbātar.
- Maidar, D. 1970. *Mongolĭn xot tosgonĭ gurwan jurag* [Három mongol településrajz]. Ulānbātar.

- Majer Zsuzsa 2009. *A Comparative Study of the Ceremonial Practice in Present-day Mongolian Monasteries*. (PhD értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest)
- Majer Zsuzsa 2012a. „Delgeriin Choir. The Monastery of Zawa Lam Dandin in the Gobi.” *Zentralasiatische Studien* 41: 7–42.
- Majer Zsuzsa 2012b. „Töwkhön, the Retreat of Öndör Gegeen Zanabazar as a Pilgrimage Site.” *The Silk Road* 10: 107–116.
- Majer Zsuzsa 2013. „Three Monasteries by the Ongi River.” *Zentralasiatische Studien* 42: 83–134.
- Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina 2014. *Reviving the Cam Dance Tradition in Mongolia. A Cam tánc hagyományának felélesztése Mongóliában. Traditional Mongolian Culture II. Hagyományos mongol műveltség II*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Rinčen Byamba – Maidar D. 1979. *Mongol ard ulsīn ugsātnī sudlal, xelnī šinjlelīn atlas* [A Mongol Népköztársaság néprajzi és nyelvészeti atlasza]. Ulānbātar.
- Teleki Krisztina 2005. „Mongólia kolostorai az Arany Krónika jegyzéke alapján.” In: Birtalan Ágnes (szerk.) *Bolor-un Gerel. Kristályfény. Tanulmányok Kara György professzor 70. születésnapjának tiszteletére*. Budapest: ELTE Belső-ázsiai Tanszék, 773–790.
- Teleki Krisztina 2012. *Monasteries and Temples of Bogdiin Khüree*. Ulānbātar.
- Veit, Veronica 1990. *Die vier Qane von Qalqa. Teil II: Biographien*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Internetes hivatkozások

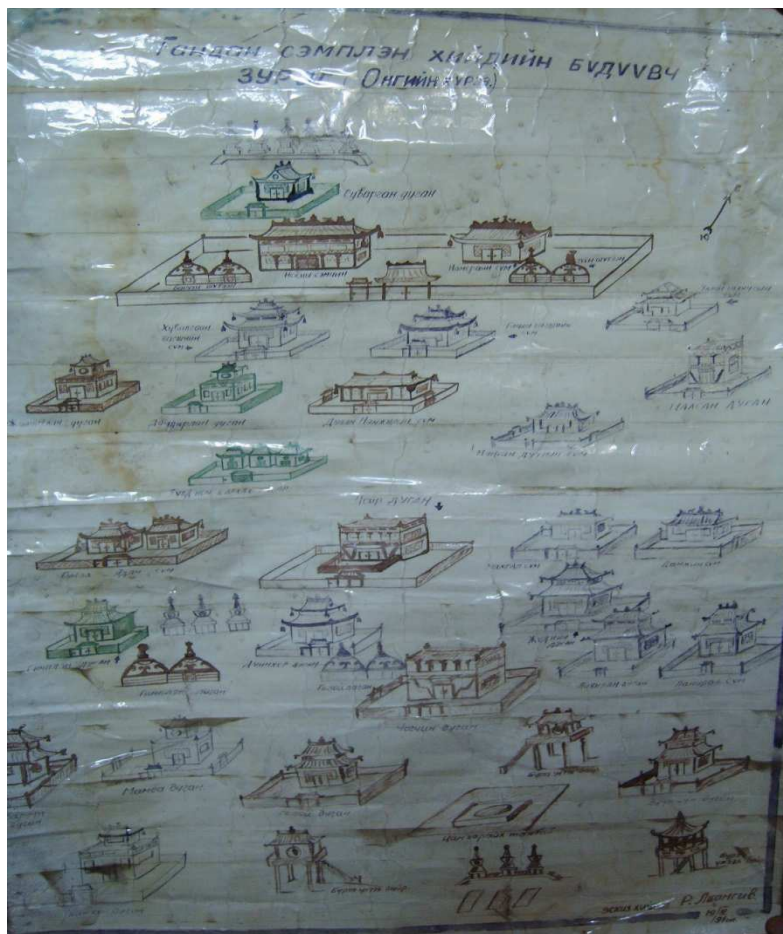
<http://www.mongolinternet.com/famous/SainNoyonHanNamnansuren.htm>
(2016.03.01.)

<http://mongoliantemples.org/index.php/en/component/domm/2028?-view=oldtempleen> (2016.04.01.)

Képek:

1. kép Sain noyon xan kolostora. P. K. Kozlov 1923-as felvétele a Gandancemplen kolostorban.
Majer Zsuzsa és Teleki Krisztina felvétele az Arts Council of Mongolia kolostordokumentáló projektjének keretében. 2007. Mongólia, Öwörxangai megye, Uyanga járás.

2. kép A kolostor szentélyeinek egykori elhelyezkedése. R. Lxangi 1991-es rajza, melyet G. Banjragč őriz. Majer Zsuzsa és Teleki Krisztina felvétele az Arts Council of Mongolia kolostordokumentáló projektjének keretében. 2007. Mongólia, Öwörxangai megye, Uyanga járás.

3. kép C. Cerendorj és O. Enxbayar szerzetesek. Teleki Krisztina felvétele az Arts Council of Mongolia kolostordokumentáló projektjének keretében. 2007. Mongólia, Öwörxangai megye, Uyanga járás.

4. kép Gandancemplen kolostor. Majer Zsuzsa és Teleki Krisztina felvétele az Arts Council of Mongolia kolostordokumentáló projektjének keretében. 2007. Mongólia, Öwörxangai megye, Uyanga járás.